شەڕی ئێران

هەرای نێوان تورکیا و ئیسرائیل گەرمتر دەکات...

وتارێکی هاوبەشی کرستیان بۆیهمە و زۆزانە گویستەن
ڕۆژنامەی دێر تاگەسشپیگلی ئەڵمانی ١٧/٣/٢٠٢٦
و. هەڵۆ بەرزنجەیی

Politik

Der Iran-Krieg heizt den Konflikt zwischen der Türkei und Israel an

Die beiden Regionalmächte konkurrieren seit Langem um Einfluss im Nahen Osten. Nun spitzt sich die Lage weiter zu.

شەڕی ئێران سووتەمەنی ململانێی نێوان تورکیا و ئیسرائیلە
ئەو دوو زلهێزە ناوچەییە لەمێژە کێبڕکێی کاریگەرییان لە خۆرهەڵاتی ناوەڕاستدا کردووە. ئێستا دۆخەکە زیاتر پەرەدەستێنێت.
کریستیان بۆهمێ & سوزان گوستن

تورکیا و ئیسرائیل لە مێژە ڕکابەرن لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا. بەڵام شەڕی دژی ئێران خەریکە سووتەمەنی دەدات ململانێیەکە. حکومەتەکەی ڕەجەب تەیب ئەردۆغان سەرۆک کۆماری تورکیا، قودس بەوە تۆمەتبار دەکات کە دەیەوێت وڵاتانی وەک سوریا و ئێران بۆ هەمیشەیی ناسەقامگیری یان تەنانەت دابەشکردنی وڵاتان دابەش بکات. لە ڕوانگەی تورکیاوە، شەڕی ئێران بە پلەی یەکەم هەوڵێکی بەرفراوانی ئیسرائیلە بۆ دووبارە دارشتنەوەی ناوچەکە بەپێی دیدگای خۆی- بە زیانی تورکیا. ئەردۆغان بانگەشەی ئەوە دەکات کە بنیامین ناتانیاهۆ، سەرۆکوەزیرانی ئیسرائیل پاڵ بە دۆناڵد ترەمپی سەرۆکی ئەمریکاوە ناوە بۆ ڕووبەڕووبوونەوەی سەربازی لەگەڵ تاران. ئەو دووپاتی دەکاتەوە کە بەشێکە لە پلانێکی گەورەتر.

نەدیم سێنەر، ستوونووسی نزیک لە ئەردۆغان بۆ ڕۆژنامەی "حوریەت"، لەم دواییانەدا باسی لەوە کرد کە ئەم پلانە گوماناوییە چۆنە. ناوبراو ئاماژەی بە لێدوانەکانی مایک هاکابی باڵیۆزی ئەمریکا لە ئیسرائیل کرد. هوکابی مافی کۆنترۆڵکردنی بەشێکی زۆری ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستی بە ئیسرائیل بەخشیبوو. سێنەر پێشبینی ئەوەی کرد کە ئەمە ناوچەکانی تورکیاش بگرێتەوە. پێدەچێت ئەو ڕاستییەی کە ئێران نەک هەر هێرش دەکاتە سەر دەوڵەتانی کەنداو بەڵکوو وڵاتەکەی خۆیشی پێدەچێت لەلایەن نووسەرەوە پشتگوێ بخرێت. سەلیم کۆرو، زانای سیاسی و نووسەری هەواڵنامەی "خەباتی کولتووری" دەڵێت: "هەردوولا هەست بە مەترسی دەکەن." لە هەڵسەنگاندنەکەیدا، پێدەچێت شەڕی ئێران هاوسەنگی هێزی ناوچەکە بە قازانجی ئیسرائیل بگۆڕێت. هەر لەبەر ئەمەشە کە تورکیا بە توندی لە دژی هێرشەکان هاتۆتە دەنگ.

<u>"ئێرانێکی لاواز بۆ تورکیا باش بوو"</u>

چونکە، لە بنەڕەتدا، سەرکردایەتی لە سەردەمی ئەردۆغاندا "ستراتیژیی چەسپاندنی ناوچەیی" لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا پەیڕەو دەکات، دیپلۆماتکاری پێشوو ئەلپەر کۆسکون پێی وایە، کە لە دامەزراوەی بیرکردنەوەی ئەمریکا کارنێگی وەقف بۆ ئاشتی نێودەوڵەتی توێژینەوە ئەنجام دەدات. کۆسکون لە شیکارییەکدا دەنووسێت ئەنقەرە بۆ پاراستنی بەرژەوەندییەکانی خۆی هەوڵدەدات بۆ شێوازی جۆراوجۆری هاوکاری سیاسی، ئەمنی و ئابووری لەگەڵ دەوڵەتانی ناوچەکە. لە بەرامبەردا ئیسرائیل هەوڵ دەدات بۆ "پارچەپارچەبوونی ناوچەیی"، کە پێچەوانەی بیرۆکەکانی تورکیایە. "ئێرانێکی لاواز بەڵام یەکگرتوو بۆ تورکیا باش بوو."

شارەزای سیاسی لە نێوان شتەکانی تردا ئاماژە بە بەرزبوونەوەی نرخی وزە و ڕەوتی کۆچی نوێ دەکات. شارەزا کۆرو دەڵێت: "بەتایبەت هەستیارە". "لە لایەکی دیکەوە گۆڕانی نیزام و ئەگەری دارمانی کۆماری ئیسلامی بۆ ئیسرائیل باش دەبێت." هورجان ئەسلی ئاکسۆییش دەگاتە ئەنجامێکی هاوشێوە. "جەنگی لەگەڵ ئێران بەدڵنیاییەوە گرژییەکانی ئێستای نێوان تورکیا و ئیسرائیل توندتر دەکات". بە وتەی توێژەر لە سەنتەری لێکۆڵینەوەی کارپێکراوی تورکیا (CATS) لە پەیمانگای ئەڵمانی بۆ کاروباری نێودەوڵەتی و ئەمنی(SWP) ، ئەنقەرە ترسی ئەوەی هەیە کە شەڕێکی درێژخایەن دژی ئێران ناسەقامگیری لە دراوسێکانیدا دروست بکات و بەمەش مەترسی نوێی ئەمنی دروست بکات.

شارەزای سیاسی لە نێوان شتەکانی تردا ئاماژە بە بەرزبوونەوەی نرخی وزە و ڕەوتی کۆچی نوێ دەکات. ئەسلی ئاکسۆی دەڵێت: "ئەو سیناریۆیانەی کە ئێران لاواز دەبێت و میلیشیا جوداخوازە کوردەکان بەو هۆیەوە بەهێزتر دەبن، بە تایبەتی لە ڕوانگەی تورکیاوە هەستیارن". ئەمەش دەتوانێت پرۆسەی ئاشتی بەردەوام لەگەڵ ڕێکخراوی تیرۆریستی پەکەکە ئاڵۆزتر بکات. لە ڕووی ڕیتۆریکییەوە، ئەنقەرە و قودس لە مێژە لە ڕێڕەوی پێکداداندان. بە تایبەتی نەتانیاهۆ و ئەردۆغان خەریکی شەڕێکی توندی زارەکین.

سەرۆک کۆماری تورکیا چەندین جار ئیسرائیلییەکە بە ئەدۆلف هیتلەر بەراورد دەکات، بە پلەی یەکەم بەهۆی کارەکانی نەتانیاهۆ لە کەرتی غەززە. ئەو بانگەشەی ئەوە دەکات کە بە فەرمانی ئەو "جینۆساید" دژی فەلەستینییەکان ئەنجام دەدرێت. بۆ ئەردۆغان چەکدارانی تیرۆریستی حەماس بەشێکن لە بزووتنەوەیەکی بەرخۆدانی شەرعی. ئیسرائیل بەرپەرچی دەداتەوە و تۆمەتباری دەکات بەوەی کە وەکو...
" سوڵتان"، هەوڵدان بۆ ئیمپراتۆریەتێکی نوێی عوسمانی، و "هاندانی ڕق" لە دژی دەوڵەتی جولەکەکان.

لە کاتێکدا ئاگربەستێکی فەرمی- و زۆر ناسکە- لە ئۆکتۆبەری ٢٠٢٥ەوە لە غەززە لە ئارادایە، بەڵام گرژییەکانی هێور نەکردووەتەوە. هەستی باو لە قودس سەبارەت بەم پەیوەندییە پڕ لە ململانێیانە لە ناوەڕاستی مانگی شوباتدا دیار بوو. لە کۆنفرانسی ڕێکخراوە گەورەکانی ئەمریکا-جوولەکەدا، نەفتالی بینێت، سەرۆکوەزیرانی پێشووی ئیسرائیل هۆشدارییی دا لە "هەڕەشەی نوێی تورکیا". ئەردۆغانی بە "نەیارێکی فێڵباز و مەترسیدار کە هەوڵی گەمارۆدانی ئیسرائیل دەدات". تورکیا و قەتەر کاریگەری لەسەر ناوچەکە پەیدا دەکەن بۆ ئەوەی "ئێمە بخەنە ناو خنکاندنێکی نوێ." بە گوتەی بینێت، ئەنقەرە بەم شێوەیە هەوڵی دامەزراندنی میحوەرێکی دوژمنکارانەی سوننە دەدات: "تورکیا ئێرانی نوێیە". ئەمەش کەمێک زیاتر لە دوو هەفتە پێش ئەوەی ئەمریکا و ئیسرائیل هێرش بکەنە سەر ڕژێم لە تاران. ئەم هێرشە توندانە ئەوە ڕوون دەکەنەوە کە پەیوەندییەکە چەندە ئاڵۆزە، تەنانەت لە ڕوانگەی ئیسرائیلیشەوە. کەس متمانەی بە ئەردۆغان نییە.

ئەم دوو دەوڵەتە ململانێی نفوزی لە سوریا دەکەن.

لە دوای ڕووخانی دیکتاتۆر بەشار ئەسەدەوە، سوریا گۆڕەپانی ناوەندی ئەم ڕکابەرییە بووە. وەک ڕکابەری جیۆپۆلەتیکی، هەردوو ئیسرائیل و تورکیا هەوڵدەدەن کاریگەریی خۆیان لەوێ فراوان بکەن- ئەنقەرە لە باکووری وڵاتەکە، قودس لە

باشوور. زلهێزه کانی ناوچه که به ڕژه وه ندییه کی زۆر جیاوازه سه ربازی و سیاسییه کان له سووریا به دواوه دەکەن. ئێرانیش لەم کارەدا ڕۆڵی هەیە. گرنگییەکی تایبەتی هەیە – بە وردیتر، لەدەستدانی دەسەڵاتی لە وڵاتی دراوسێدا. لە ڕێگەی ئەسەدەوە وەک هاوپەیمانێک، تاران بە بەردەوامی کۆنترۆڵی خۆی بەسەر سوریادا فراوانتر کردبوو. بەڵام کاتێک ئیسلامییەکان لە ساڵی ٢٠٢٤ دەستیان بەسەر دەسەڵاتدا گرت لە دیمەشق و ئێران ناچار بوو بکشێتەوە، ئەوە حکومەتەکانی ئەنقەرە و قودسی هان دا بۆ کردەوە.

لەو کاتەوە ئەردۆغان پەیوەندییەکی باشی لەگەڵ ئەحمەد ئەلشەرا، سەرۆکی کاتی لە دیمەشق چاندووە. بە هاوکاریی ئەویش سوورە لەوەی ڕێگری لە دامەزراندنی دەوڵەتی کوردی بکات. هەروەها دەیەوێت بنکە سەربازییەکان لە سوریا مسۆگەر بکات. ئەمەش ڕێک ئەوەیە کە ئیسرائیل زەنگی ئاگادارکردنەوە دەدات. **ترسەکە لەوەدایە کە دراوسێی باکووری ببێت بە پارێزگاری تورکیا**. ئەمەش بەو مانایە دەبێت کە هێزی ئاسمانی دەوڵەتی جوولەکە چیتر ناتوانێت بە بێ سزای لە سوریا کار بکات. لە دوای کۆتایی هاتنی دەسەڵاتی ئەسەدەوە، ئیسرائیل سەدان هێرشی ئاسمانی لەوێ ئەنجامداوە و داگیرکردنی بەرزاییەکانی جۆلان فراوانتر کردووە، کە بە پێی یاسا نێودەوڵەتییەکان بانگەشەی نایاساییە، بۆ ئەوەی خۆی لە هێرشەکانی سوریا بپارێزێت. ئەلشەرا پێداگری لەسەر ئەوە دەکات کە ئەو بەدوای ململانێدا نییە لەگەڵ قودس. بەڵام ئیسرائیل بە جیهادی دەزانێت کە تەنها وێنەیەکی میانڕەو دەخاتە ڕوو. ئایا شەڕ لەگەڵ ئێران دەتوانێت ململانێی نێوان تورکیا و ئیسرائیل ئەندامی ناتۆ گەورەتر بکات؟
ئایا تەنانەت دەتوانێت ببێتە هۆی ڕووبەڕووبوونەوەی سەربازی، لەوانەیە لە سوریادا؟ چاودێران نایانەوێت ئەمە بە تەواوی ڕەت بکەنەوە، بەڵام ئەم سیناریۆیە بە دووری دەزانن، لانیکەم لە کورتخایەندا. گالیا لیندێنستراوس هاوڕایە. توێژەری باڵای پەیمانگای توێژینەوەی ئاسایشی نیشتمانی لە تەلئەبیب ئاماژە بە لێدوانێکی ئەو تورکە دەکات یاچار گولەر لە ٦ی حوزەیرانەوە.

بە وتەی ئەو، کەناڵەکانی پەیوەندی و هەماهەنگی هەن کە مەبەست لێی سنووردارکردنی مەترسی ڕووبەڕووبوونەوەی چەکداری ڕاستەوخۆیە. سەرەڕای ئەوەش، بە گوتەی لیندێنستراوس، بەرژەوەندییەکانی تورکیا و ئیسرائیل لە چەند بوارێکدا زۆر جیاوازن، ئەمەش دەتوانێت ببێتە هۆکاری نیگەرانی لە درێژخایەندا. شەڕی ئێران دۆخەکەی زیاتر ئاڵۆزتر کردووە.